Tietosuojavaltuutetun toimisto
Ylitarkastaja Heikki Partanen
Dnro 2979/031/2015

HE 66/2015 vp

5.11.2015'

Eduskunnan lakivaliokunta

Sähköpostinne 23.10.2015

Kirjallinen lausunto esitutkintalain ja eräiden muiden säännösten muuttamisesta

Hallituksen esitys liittyy rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskevan direktiivin täytäntöönpanoon. Muutosehdotukset koskevat muun muassa asianomistajalle tehtävää yksilöllistä arviointia haavoittuvuuden tunnistamiseksi ja tarvittavien erityistoimenpiteiden määrittelemiseksi asianomistajan suojaamiseksi esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä lisäkärsimyksiltä. Lisäksi ehdotetaan asianomistajalle erityistä tiedonsaantioikeutta koskien yksilöityihin henkeen, terveyteen, ruumiilliseen koskettomuuteen ja vapauteen kohdistuneisiin rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden vankeudesta/tutkintavankeudesta vapautumista tai muusta vankilasta poistumisesta.

Pidän muutosehdotuksia sinänsä perusteltuina, mutta kiinnitän huomiota seuraaviin informaatio-oikeudellisiin näkökohtiin.

Asianomistajan henkilökohtaisen arvioinnin salassapitovelvollisuus

Esitutkintalain 11 luvun 9 a §:n asianomistajan henkilökohtainen arviointi perustuu ehdotuksen mukaan asianomistajan henkilökohtaisiin olosuhteisiin ja rikoksen laatuun. Arvioinnin voi katsoa edellyttävän yksityiskohtaisempaa uhrin henkilökohtaisten olojen selvittämistä kuin rikoksen esitutkinta muuten vaatisi. Tällaiset tiedot voivat ilmentää erityisiä henkilökohtaisia ominaisuuksia tai heikkouksia, joka voi altistaa henkilön yhä uudelleen hyväksikäytölle. Tästä syystä näiden arviointien tekemisessä saatuihin tai hankittuihin tietoihin liittyy selvä väärinkäytösriski, minkä torjumiseksi tulisi varmistaa arvioinnissa saatujen tietojen salassapito.

Rikoksen uhria ja hänen oikeuksiaan suojaavat salassapitosäännökset ovat hajallaan julkisuuslain 24 §:ssä. Näitä säännöksiä ovat ensisijaisesti säännöksen 26 kohta koskien rikoksen eri henkilötahoja. Säännös on uhrin kannalta vähän monitulkintainen. Rikoksen uhria koskevat tiedot olisivat salassa pidettäviä, jos tiedon antaminen loukkaa rikoksen uhrin oikeuksia tai hänen muistioon tai läheisiään. Säännös antaisi HE 30/1998 vp. s. 98 mukaan mahdollisuuden olla antamatta esimerkiksi väkivaltarikoksen uhrin valokuvaa, mutta olettamana olisi asiakirjojen julkisuus. Sen sijaan arkaluonteiset yksityiselämää koskevat tiedot olisi antamisen vaikutuksista riippumatta salassa pidettäviä.

Lisäksi julkisuuslain 24 §:n 3 kohtia ”ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä” ja 32 kohtia ”tietojen henkilön elintavoista” ja ”muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista” voidaan tulkita myös rikoksen uhria suojaaviksi salassapitosäännöksiksi.

Luonteeltaan tässä tarkoitettu arviointitoiminta on verrattavissa julkisuuslain 24 §:n 27 kohdassa tarkoitettuihin henkilökohtaisiin arviointeihin, mutta tämä kohta koskee rikoksesta syytettyä tai vankeusrangaistukseen tuomittua. Kun tässä yhteydessä ehdotetaan lisättäväksi uusi julkisuuslain 24 §:n 31 b) kohta, ehdotan, että siihen voisi keskittää uhria ja hänen oikeuksiaan suojaavat salassapitosäännökset ja lisätä ehdotettu esitutkintalain asianomistajan henkilökohtainen arviointi ja sitä varten saadut ja hankitut tiedot. Salassapitosäännös voisi myös olla ehdoton kuten 27 kohdassa.

Erityinen oikeus tekijää koskevaan salassa pidettävään tietoon

Direktiivin 5 artiklassa edellytetään, että uhrille tarjotaan mahdollisuus saada tieto, kun häneen kohdistuneesta rikoksesta epäilty tai tuomittu henkilö vapautetaan. Artiklan 6 kohdan mukaan asianomistajalle on annettava nämä tekijää koskevat tiedot ainakin tapauksissa, joissa on olemassa uhriin kohdistuva vaara tai tunnistettu vahingon riski paitsi jos on olemassa tällaisesta ilmoituksesta ilmoituksesta aiheutuva tunnistettu rikoksentekijään kohdistuva vahingonriski.

Voimassaolevassa lain mukaan asianomistajalle voidaan ilmoittaa asiasta, jos vangin käyttäytymisen tai hänen esittämiensä uhkausten perusteella on perusteltua syytä epäillä, että vanki syyllistyy asianomistajan tai tämän läheisen henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaan rikokseen. Tämä ilmoitus ei edellytä sitä, että asianomistaja olisi tietoa pyytänyt eikä sitä ole säädetty viranomaisen velvollisuudeksi.

Uusi vankeuslain 19 luvun 4 §:n 2 momentti ei myöskään ole ehdoton asianomistajan tiedonsaantioikeus vaan edellytyksenä on, ettei tiedon antamisesta arvioida aiheutuvan vaaraa vangin hengelle tai terveydelle. Tällaisen arvion tekeminen voi edellyttää tietoja myös asianomistajasta, joiden saaminen tai hankkiminen voi olla vankilaviranomaisille hankalaa tai mahdotonta. Kun ehdotuksen mukaan asianomistajan tietopyynnöistä vangilla ei olisi oikeutta saada tietoa eikä häntä näin ollen voida suoraan kuulla tietoja pyytävän asianomistajan aiheuttamasta vaarasta vangin hengelle tai terveydelle, joudutaan luovutusedellytykset päättelemään yleisemmistä seikoista kuten vangin osallisuudesta järjestyneeseen rikollisuuteen. Jossain määrin annettujen tietojen aiheuttamaa vahingonvaaraa voidaan torjua sillä, että tietoja annettaessa ilmoitetaan asianomistajalle myös siitä, että häntä koskee salassapitovelvollisuus julkisuuslain 23 §:n 2 ja 3 momenttien perusteella. Tällä voitaisiin selventää sitä, ettei asianosaisen tiedonsaantioikeuden perusteella saatuja tietoja saa yleisesti jakaa vaan tiedonsaanti on perusteltua vain asianomistajan tai hänen läheistensä omaa varautumista varten vangin vapautumisen johdosta.